

спілкування. Водночас наявність такого рівня є основою, на якій у майбутньому формуються гуманістичні комунікативні установки та способи й засоби їхньої реалізації [2].

Професія вчителя завжди була однією із найпочесніших. Вона наповнена великим ідейним змістом, бо тісно пов'язана із розв'язанням головних завдань суспільства. Аналіз світових тенденцій у галузі професійно-педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму і особистих якостей вчителя. Тому сучасному педагогу необхідно постійно удосконалюватись, підвищувати власну мовну культуру.

Література:

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576с. (Альма-матер)
2. Дубасенюк О.А. Психолого-педагогічні фактори професійного становлення вчителя. – Житомир, 1995.
3. Кубрак О.В. Етика ділового та повсякденного спілкування. – Суми: Університетська книга, 2002.
4. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій. – К., 1996.

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ

О.А.Кривопишина

кандидат психологічних наук,
доцент

Одним з найактуальніших аспектів сучасної психологічної науки є проблема адаптації першокурсників до умов навчання у вищій школі, набуття соціального статусу студента, оскільки саме від успішності адаптації залежить ефективність подальшого особистісного та професійного становлення індивіда, творчого розвитку, а також оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини.

Основну масу студентів, які навчаються у вищих

навчальних закладах, становлять юнаки та дівчата віком 17 – 25 років (другий період юності або перший період зрілості в різних джерелах), в той же час юнацтво в педагогіці та психології (зокрема вищої школи, вивчено недостатньо), а узагальнюючих робіт за зазначеною проблематикою немає взагалі.

Аналіз наукової літератури дозволив не тільки визначити коло дослідників, у працях яких висвітлюються ті чи інші аспекти зазначеної проблематики (Ананьев Б.Г., Божович Л.І., Давидов В.В., Дмитрієв А.В., Кон І.С., Лісовський В.Т., Славина Л.С., Ушинський К.Д. та ін.) , а також зробити припущення щодо існування взаємооберненого зв'язку між процесом адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ та розвитком креативності .

Так, з одного боку, ефективність процесу адаптації студента (невисокий рівень тривожності та незначна кількість притаманних суб'єкту страхів, зокрема соціоцентричної спрямованості), можуть позитивно впливати на розвиток креативності студентів. У той же час, недоліки та негативні наслідки неефективної адаптації можуть детермінувати формування нових та розвиток вже існуючих у індивіда страхів, спричинити підвищення рівня його тривожності і виступати в якості чинників, що гальмують креативність.

Актуальність проблеми, її недостатнє висвітлення в психолого-педагогічній теорії та практиці і визначили вибір теми дослідження.

Феномен юнацьких страхів у вітчизняній науці розглянуто недостатньо, але слід зазначити, що проблема адаптації студентів розглядалась в дипломних роботах магістрантів (спеціальність «Педагогіка вищої школи»). Так, в дослідженні Василегі С. «Психологічні особливості адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищій школі» (2008, Суми) теоретично та емпірично доведено існування кореляційного зв'язку між феноменами страху особистісної тривожності та процесом адаптації студентів до умов навчання у вищій школі; обґрунтовано необхідність психолого-педагогічного втручання щодо подолання страхів студентів-першокурсників та активізації процесу їх адаптації до ВНЗ.

Проведене емпіричне дослідження дозволяє екстраполювати отримані дані взаємозв'язку феноменів страху та особистісної тривожності з процесом соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників і розглядати ефективну адаптацію в якості передумови розвитку креативності в юнацькому віці..

Психологами-науковцями доведено, що основне завдання юності – вибір професії, соціальне та особистісне самовизначення, що є центральним новоутворенням віку [1]. Основою самовизначення є потреба зайняти внутрішню позицію дорослого, усвідомити себе членом суспільства, визначитися, тобто зрозуміти себе, свої можливості, своє місце й призначення у житті. Провідною на даному етапі стає навчально-професійна діяльність [1].

Перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій, з одного боку, інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією – з іншого, виділяють юнацтво (зокрема, студентські роки) в якості центрального періоду становлення характеру й інтелекту. Саме тому таким важливим для подальшого особистісного, творчого та професійного становлення індивіда є процес адаптації до умов навчання у вищій школі, набуття соціального статусу студента.

З точки зору психологів, процес адаптації студентів до ВНЗ має дві складові:

– *професійну*, тобто пристосування до характеру, змісту, умов і організації учбового процесу, напрацювання навичок самостійності в учбовій і науковій роботі;

– *соціально-психологічну* – пристосування індивіда до групи, взаємовідносин з нею, напрацювання власного стилю поведінки. Крім того,

розрізняють три форми адаптації першокурсників до навчання у ВНЗ [3]:

– *формальна адаптація*, що стосується пізнавально-інформаційного пристосування особистості до нового оточення, до структури вищої школи і її вимог, до змісту навчання;

– *суспільна адаптація*, тобто процес внутрішньої інтеграції (об'єднання) груп студентів-першокурсників і інтеграція

них же груп зі студентським оточенням в цілому;

– *дидактична адаптація*, що стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі.

В опублікованих дослідженнях особливостей процесу адаптації першокурсників до ВНЗ [3] виділено наступні його характеристики: негативні переживання, пов'язані із закінченням школи, зміною колективу, розлукою зі шкільними друзями; невизначеність мотивації вибору професії, недостатня психологічна готовність до неї; низький рівень розвитку основ саморегуляції поведінки і діяльності; необхідність пошуку оптимального режиму праці й відпочинку в нових умовах, налагодження побуту й самообслуговування (особливо за умови проживання в гуртожитку); нарешті, відсутність навичок самостійної роботи, невміння конспектувати, працювати з першоджерелами, словниками, довідниками, ін.

Навчальні труднощі викликані тим, що студенти зустрічаються з новими формами і методами навчальної діяльності, особливостями організації самостійної роботи, контролю за нею з боку викладачів. Необхідність слухати, конспектувати лекції, готуватися до семінарських занять, виконувати лабораторні та практичні роботи, брати участь у колоквіумах, проходити поточну атестацію чи складати щосеместру заліки і екзамени – все це багато в чому нові й незвичні аспекти навчальної діяльності вчорашніх учнів загальноосвітньої школи. Як зазначалося вище, багато першокурсників на перших етапах навчання у ВНЗ мають різноманітні проблеми, пов'язані з відсутністю навичок самостійної навчальної роботи, вони не вміють конспектувати, працювати з підручниками, користуватися першоджерелами, аналізувати великий обсяг інформації, чітко і ясно викладати свої думки.

Результати досліджень свідчать, що першокурсники не завжди успішно опановують знання не тому, що не отримали достатнього рівня підготовки в школі, а тому, що у них не сформовані такі особистісні риси, як готовність до учіння; здатність вчитися самостійно, контролювати і оцінювати себе; знання індивідуальних особливостей власної психічної та

пізнавальної діяльності; уміння правильно розподілити робочий час для самостійної підготовки. Деякі вчорашні учні, що звикли до щоденної опіки та контролю в школі, не вміють приймати елементарних рішень. У них недостатньо розвинене прагнення до самоосвіти і самовиховання [3].

Педагогічний досвід свідчить, що адаптація студентів до навчального процесу закінчується в кінці другого – на початку третього учбового семестру [3]. Нагадаємо, що її успішність залежить як від внутрішніх особливостей особистості першокурсника, які він може змінювати чи корегувати самостійно (суб'єктивний чинник), так і від зовнішніх умов його існування в новому соціальному статусі, впливати на які суб'єкт не має змоги (об'єктивний чинник). Від особливостей протікання адаптаційного процесу безпосередньо залежать навчальні успіхи студентів, професійне самовизначення та самореалізація; їх самооцінка, психосоматичне здоров'я, подальша соціалізація та завершальна стадія становлення творчої особистості в юності.

Актуальність дослідження феномену страху в контексті проблеми адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищій школі дослідники пояснюють, спираючись, зокрема, на досвід видатного російського фізіолога, автора праць з експериментальної нейрофізіології емоцій Симонова П.В. Так, у рамках інформаційної теорії емоцій, аналізуючи особливості виникнення страху, науковець відмічає, що негативні переживання обумовлені дефіцитом інформації, яка потрібна для організації успішного захисту. У той же час зазначається, що за наявності достатніх відомостей про те, як діяти в ситуації небезпеки (або уникнути її), людина стає безстрашною. Відомо, що страх часто виникає в тих випадках, коли індивід опиняється в незнайомій, новій для нього ситуації – все нове, невідоме, що відбувається чи переживається людиною вперше, поряд з привабливістю, потягом до авантур і ризику, дуже часто супроводжується страхом [2].

Так, згідно з інформаційною теорією емоцій Симонова П.В., кожна емоція трактується як відображення відношення між величиною потреби та ймовірністю її задоволення в даний момент. Інформаційна теорія емоцій вводить в коло явищ, що аналізуються,

поняття інформації: негативні емоції виникають частіше за все внаслідок отримання неприємної інформації або за її нестачі, а позитивні – за достатньої інформованості, особливо коли інформація виявила кращою за очікувану.

Якщо звернутись до сучасних досліджень творчості (Моляко В.О., Коваленко А.Б., Мойсеєнко Л.А., Семиченко В.А., Третяк Т.М.) то ми знайдемо цілу низку доказів того, що творча діяльність в ускладнених умовах (інформаційно – психологічної небезпеки) стає можливою, якщо до неї залучені особистості з високим рівнем адаптації [4].

У контексті нашого дослідження, процес адаптації студентів до ВНЗ має дві складові:

- *професійну*, тобто пристосування до характеру, змісту, умов і організації учбового процесу, напрацювання навичок самостійності в учбовій і науковій роботі;

- *соціально-психологічну* – пристосування індивіда до групи, взаємовідносин з нею, напрацювання власного стилю поведінки.

Адаптація є передумовою активної творчої діяльності і необхідною умовою її ефективності. У цьому й полягає позитивне значення зазначеного процесу для успішного функціонування індивіда в тій чи іншій соціальній ролі.

В роботі Василеги О. було досліджено 40 студентів першого курсу факультету педагогіки і практичної психології Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка і фізико-технічного факультету Сумського державного університету. В залежності від конкретного завдання дослідження, респонденти об'єднувалися у вибірки за наступними критеріями:

- профіль вищого учбового закладу (22 студенти СумДПУ; 18 студентів СумДУ);

- стать респондентів (30 дівчат; 10 юнаків);

- місце проживання до вступу до ВНЗ (26 осіб-мешканців м. Суми; 14 осіб-мешканців Сумської області).

Коефіцієнти рангової кореляції між ієрархіями актуальних страхів респондентів у порівнюваних вибірках

№	Ієрархії актуальних страхів	Порівнювані вибірки		
		СумДПУ-СумДУ	м. Суми-область	юнаки-дівчата
1	егоцентричні страхи	0,789	0,905	0,8
2	соціоцентричні страхи	0,767	0,674	0,65

Дослідницею було визначено найактуальніші страхи в контексті адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищій школі а також проаналізовано кореляційну залежність рівня вираженості досліджуваних категорій від незалежних змінних: профілю вищого навчального закладу, фактору статі, територіального фактору, показника шкільної успішності (середній бал атестату про повну загальну середню освіту) та кореляційний зв'язок між кількістю притаманних респондентам страхів та рівнем їх адаптованості.

Використання методу рангової кореляції Спірмена дозволило також порівняти актуальність тих чи інших страхів у відповідних вибірках. Так, щодо страхів егоцентричної спрямованості можна зазначити, що найбільше відмінностей в їх середньогрупових ієрархіях пов'язано з такими страхами як страх болю (вище його оцінили студенти СумДПУ, студенти-сумчани та дівчата); страх тварин (студенти СумДУ, студенти з області та юнаки); просторові страхи (студенти з області, дівчата), страх темряви (студенти СумДПУ, дівчата); боязнь незнайомих людей (студенти СумДУ, студенти з області, юнаки).

Ієрархії соціоцентричних страхів у різних вибірках відрізняються більше. Так, стихійного лиха, глобальної катастрофи, війни, теракту більше бояться студенти-сумчани і дівчата; невдачі, неуспіху – студенти СумДПУ, студенти-сумчани і дівчата; бути висміяним – студенти з області і дівчата; самотності

та майбутнього – студенти СумДПУ, студенти-сумчани і дівчата; самотійності – студенти СумДУ, студенти з області та юнаки; статевих стосунків – студенти з області та юнаки; контрольної роботи та екзаменів – студенти СумДУ, студенти-сумчани та юнаки; зробити не те, не так, бути не тим – студенти СумДУ, студенти з області та юнаки.

Щодо порівняння ієрархій актуальних страхів у кожній з виборок із середньогруповими рангами, можна зазначити, що води і глибини *найменше* бояться юнаки; невдачі, неспіху та самотності – юнаки і студенти з області; бути висміяним – юнаки; майбутнього – юнаки і студенти СумДУ; не встигнути щось виконати – студенти-сумчани, контрольної роботи та екзаменів – студенти з області. Тварин і незнайомих людей *найбільше* бояться юнаки; темряви – студенти СумДПУ; самотійності, відповідальності – студенти СумДУ, студенти з області і юнаки; статевих стосунків – студенти з області і юнаки; контрольної роботи та екзаменів, а також зробити не те, не так, бути не тим – студенти СумДУ та юнаки.

Досліджувані показники кореляційно залежні від територіального фактору і показника шкільної успішності (краще адаптовані, мають низький рівень особистісної тривожності та меншу кількість страхів студенти-сумчани; вищий показник адаптації у респондентів з високим середнім балом атестату про повну загальну середню освіту).

Виходячи з мети даної роботи досліджувані були протестовані на визначення рівня креативності. Метод порівняльного аналізу дозволив отримати дані щодо взаємозалежності рівня розвитку адаптації та креативності студентів.

Таким чином, виходячи з результатів емпіричного дослідження, можна стверджувати, що між показниками адаптації, рівня особистісної тривожності, кількості страхів та креативністю існує статистично значима кореляція (високим показникам тривожності відповідають високі показники кількості страхів і навпаки – низький рівень тривожності відповідає низькому показнику кількості страхів; низький показник адаптованості

відповідає високим показникам особистісної тривожності та великій кількості страхів та низькому рівню креативності і навпаки).

Література:

1. Заброцький М.М. Основи вікової психології. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002.
2. Риман Ф. Основные формы страха / Пер. с нем. Э.Л. Гушанского. – М.: Алетейа, 1998.
3. Столяренко Л.Д. Педагогическая психология. Серия “Высшее образование”. – 3-е изд., перераб. и доп. – Ростов н / Д: “Феникс”, 2004.
4. Творча діяльність в ускладнених умовах / За заг. Ред. В.О.Моляко. – К., 2007.

НЕФОРМАЛЬНОЕ ОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ СТУДЕНТАМИ И ПРЕПОДАВАТЕЛЯМИ

Москаленко Е.И.

Процесс обучения в высших учебных заведениях предполагает не только изложение преподавателем учебного материала, и его механического воспроизведения студентами, но и наличие живого, неформального общения, при котором происходит непосредственная передача знаний, информации, ценностных ориентаций и т.д. Такие отношения проявляются вне учебной деятельности, наиболее ярко при проведении разнообразных внеклассных мероприятиях, консультациях и т.д.

Только благодаря неформальным отношениям преподаватели и студенты могут учиться друг у друга. Однако, вступая в неформальные отношения необходимо постоянно соблюдать межличностную дистанцию, ведь преподаватель – это пример для студента. Студент не должен относиться к преподавателю как к приятелю, а воспринимать его как наставника, более опытного старшего товарища.